

K OTÁZKAM PROVENIENCIE MESTSKÉHO A BANSKÉHO PRÁVA JIHLAVY A BANSKEJ ŠTIAVNICE

Eva Michalčenková

Predmetom pozornosti domácich i zahraničných historikov sú takmer po dobu dvoch storočí otázky proveniencie mestských a banských práv Banskej Štiavnice a Jihlavy a to najmä z dôvodu podobnosti týchto práv. Obom mestám patrí významné miesto v právnohistorickom vývoji najstarších českých a uhorských miest a to nielen banských, lebo po celé obdobie feudalizmu, vo všetkých jeho vývojových etapách aktívne ovplyvňovali tvorbu právnych noriem, ktoré sa neskôr udomácnili v širokom okruhu miest.

Výsledky, ku ktorým jednotliví historici dospeli, sú značne diferencované a len postupne sa vykryštalizovali tri základné verzie o pôvode banskoštiavnického a jihlavského práva.

1. Najpočetnejšia skupina historikov tvrdí, že banskoštiavnické mestské a banské štatúty, ktorých najstaršie zachované znenie pochádza asi z roku 1466,¹ majú svoj pôvod v Jihlave.²

2. Iná skupina sa naopak domnieva, že práve Jihlava recipovala právo mesta Banskej Štiavnice.³

3. Posledná skupina zastáva názor, že právo Banskej Štiavnice a Jihlavy majú spoločné korene a teda aj pôvod v právach miest z alpských banských oblastí.⁴

Už v úvode je potrebné zdôrazniť, že ani jedna z uvedených teórií neobsahuje taký komplex argumentov, ktorý by spoľahlivo objasnil pôvod týchto práv a to najmä z toho dôvodu, že právnohistorická analýza sa vykonávala v značne reštriktívnej forme, v dôsledku čoho práce postrádali komplexnosť a často obchádzali podstatu danej problematiky. Veľmi nepravdepodobné až absurdné sa javia po kritickom vyhodnotení názory R. Rauschera, podľa ktorého Banská Štiavnica prevzala jihlavské právo po požiari v meste v roku 1442,⁵ ale aj názory P. Ratkoša, že Banská Štiavnica síce kodifikovala svoje právo v druhej polovici 13. storočia za panovania Belu IV, ale okolo roku 1400 že recipovala jihlavské právo.⁶ R. Marsina vo svojom referáte prednesenom v máji 1987 na konferencii na Počúvadle pripúšťa recepciu jihlavského práva na prelome 14. a 15. storočia a súčasne zdôrazňuje, že vzhľadom na značný počet diferencií medzi obomi právami nešlo len o mechanické prevzatie práva.⁷

Ako už na to správne poukázal V. Bolerázky,⁸ bolo by nelogické a v absolútnom rozpore s dejinným vývojom a s uplatnením sa štiavnického práva v právnom živote stredoslovenských banských ale aj iných miest tvrdiť, že došlo k nahradeniu pôvodného štiavnického práva právom mesta Jihlavy, keď po túto dobu kulminoval vplyv štiavnického práva v právnej praxi značného počtu významných slovenských miest, keď sa toto právo používalo ako unifikačný element pred Zväzom stredoslovenských banských miest, ktorý bol ich apelačným súdnym fórom a ďalej, keď v archívnom

materiáli týchto banských miest nachádzame judikáty, ktoré jasne nasvedčujú používaniu tohto práva už od polovice 14. storočia.

K tzv. druhej verzii o pôvode banskoštiavnického práva sa vyjadríme len veľmi stručne, nakoľko je značne nepravdepodobná a väčšinou historikov reprobovaná. Vznikla vlastne ako výsledok kritiky prvej verzie, ale bez toho, aby bola dôkazne podložená. Možno len súhlasiť s námietkami, ktoré proti nej vyslovil F. Hoffmann.⁹

Tretiu verziu možno považovať za kvalitatívny krok vpred pri riešení danej problematiky, lebo sa nesnaží absolutizovať teórie o domácej proveniencii spomínaných práv, ale naopak badať tu komplexnejšie ponímanie právnohistorického vývoja v celom vtedajšom banskom svete, najmä vo vzťahu k rozvoju výrobných síl, k procesu osídľovania a doosídľovania našich území host'ami, ktorí zohrali u našich banských miest veľmi dôležitú, doteraz však pomerne povrchne objasnenú úlohu. Predstavitelia tejto teórie tvrdia, že banskoštiavnické a jihlavské právo majú spoločné korenie v banských právach alpských banských oblastí, bližšie však uvedený prameň práva nešpecifikujú. Prihliadajú celkom logicky na to, že banské podnikanie v alpských banských oblastiach bolo staršie a v dôsledku toho aj po právnej a technickej stránke vyspelejšie, ako v uhorských a českých banských mestách.¹⁰ Predmetnej teórii chýba konkrétna komparácia štíavnického práva s banskými štatútmi tridentskými a massanskými. Toto najstaršie tirolské banské právo bolo kodifikované vo forme naprosto ojedinelej a špecifickej – ako tzv. dohody medzi ťažiarňami a tridentskými biskupmi Albrechtom z roku 1185 a Fridrichom z roku 1208 (*Carta laudamentorum et postarum Episcopi facta in facto Argenterie*), boli doplnené ešte v rokoch 1213 a 1214.¹¹ V uvedených štatútoch takmer nič konkrétne nepripomína znenie neskoršieho štíavnického a jihlavského práva, ktoré obsahovali prevažnú väčšinu celkom odlišných právnych inštitútov, tridentské štatúty pritom vôbec neobsahovali články mestského práva. Práve tu spočíva nedôslednosť uvedenej verzie, lebo historici dôkladnému výskumu a analýze podrobili len jednu zložku banskoštiavnického práva a to len banské právo. Nezaoberali sa mestským právom ani tým, či je vôbec možné, aby sa mestské právo, v zásadných článkoch u oboch banských miest Jihlavy i Banskej Štiavnice zhodné s právom magdeburským, aspoň do jedného z nich mohlo dostať z alpských banských oblastí. Právnohistorické výskumy u nás ani v zahraničí nepriniesli žiadne poznatky, ktoré by nasvedčovali rozšíreniu tohto magdeburského mestského práva do alpských banských oblastí, ba ani do ich blízkosti.

Banskoštiavnické a jihlavské mestské právo obsahuje mnoho charakteristických článkov magdeburského práva, ako na to ešte poukážeme a je nesporné, že uvedené články nie sú domácej proveniencie a že do mestských práv boli inkorporované v zložitom procese osídľovania.

Skôr než vyslovíme vlastný názor na problematiku proveniencie banskoštiavnického a jihlavského práva, tzv. štvrtú verziu o ich pôvode, stručne prevedieme komparáciu medzi právom Jihlavy a Banskej Štiavnice. Jej výsledkom je zistenie 54 zhodných a 38 rozdielnych ustanovení medzi článkami mestského práva, pričom u niektorých článkov ide o čiastočnú zhodu, resp. len čiastočné diferencie.¹² Počet rozdielnych znakov je zdanlivo vysoký (38), ale je potrebné poznamenať, že tu ide o články novšie, ktoré sú výsledkom neskoršieho domáceho právneho vývoja v oboch mestách. Najpodstatnejšie rozdiely medzi oboma mestskými právami sú

v článkoch 2, 7, 12, 14, 16, 20, 29, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 48, 58, 59, 66, 72, kap. XLII, čl. 74, 76, 87, 88, 89, 93, 96, 99 atď. jihlavského práva (ďalej len JIH.)

Zhodné znaky oboch porovnávaných mestských práv, ktorých je väčšina (54) tvoria fundamentálne články pôvodného magdeburského práva,¹³ čo môže dokumentovať na niektorých príkladoch.¹⁴

čl. 7 B.Š. = čl. 98 JIH = čl. 3 LIT = § 240 ŽIL

čl. 3;5 B.Š. = čl. 10,11 JIH = čl. 5 LIT = § 195 ŽIL

čl. 10 B.Š. = čl. 23 JIH = čl. 6;7 LIT = § 116 ŽIL

čl. 12 B.Š. = čl. 26 JIH = čl. 14 LIT = § 12 ŽIL

čl. 33;34 B.Š. = čl. 81, 82, 83 JIH = čl. 41 LIT = § 16 ŽIL

čl. 32 B.Š. = čl. 77, 78, 79 JIH = čl. 20 LIT = § 23 ŽIL

čl. 29 B.Š. = čl. 67 JIH = čl. 60 LIT atď.

Pozornosť si zaslúži aj skutočnosť, že i tie články mestského práva Banskej Štiavnice a Jihlavy, ktoré sú rozdielne, vždy aspoň u jedného z tých miest majú svoj pôvod v magdeburskom práve. Ad exemplum môže spomenúť:

čl. 1 B.Š. = čl. 8 LIT = § 64 ŽIL

čl. 37 JIH = čl. 13 LIT = § 107 ŽIL

čl. 35 JIH = čl. 44 LIT

čl. 20 B.Š. = § 369 ŽIL

čl. 72, 73 JIH = § 37; 205; 302 ŽIL atď.

Pri oboch právach sa vyskytujú samozrejme aj ustanovenia, ktoré nasvedčujú autonómnemu, domácejmu právnomu vývoju, ale za nespornú treba pokladať skutočnosť, že základom oboch uvedených mestských práv je právo magdeburské.

B a n s k é p r á v o Jihlavy a Banskej Štiavnice bolo súčasťou mestských práv týchto miest, tvorilo z hľadiska počtu článkov menej početnú skupinu právnych ustanovení,¹⁵ ale mimoriadne významnú najmä z hľadiska proveniencie týchto práv. Medzi nimi existuje 12 úplne zhodných znakov, 3 čiastočne zhodné a 7 rozdielných znakov. Medzi úplne zhodné patria nasledovné články:

čl. 109 JIH = čl. 3 B.Š.

čl. 115 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 110 JIH = čl. 3 B.Š.

čl. 116 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 111 JIH = čl. 3 B.Š.

čl. 117 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 112 JIH = čl. 4 B.Š.

čl. 120 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 113 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 121 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 114 JIH = čl. 5 B.Š.

čl. 122 JIH = čl. 5 B.Š.

Špecifickým fenoménom je systematika oboch banských práv, Jihlava má právnu materiú detailne rozčlenenú do väčšieho počtu článkov, zatiaľ čo v prípade Banskej Štiavnice sú viaceré právne predpisy kumulované do menšieho počtu článkov, čím sa stávajú menej prehľadnými. Tie články banského práva, ktoré sú u oboch miest zhodné sa týkajú najmä spôsobu ohlasovania opusteného banského poľa a s tým spojeného zániku práv k banskému dielu. Oba banské práva poznali právny inštitút tzv. prebytkov (überschar), rovnako boli upravované niektoré práva dedičných štôlní (erbstollen) a tiež postup v prípadoch, keď jedna baňa zatápala vodou druhú; ďalej v situáciách stretu viacerých banských diel, keď ťažiar narazil vo svojom vymeranom banskom poli (lehen) na iné banské dielo, v ktorom sa tiež pracovalo. Zhodne bolo

upravené tiež právo priority k rudnej žile (Gang, Erzgang) nájdenej mimo vymieraného banského poľa; ďalej bolo rovnako upravené riešenie sporných situácií ohľadne rudy a jej polohy vzhľadom na vymierané banské polia, čo zisťovala štvorčlenná komisia za pomoci uholnice (winkelmass) – tu sa podrobne upravovalo, čo majú ťažiar robiť s rudou vytáženou v sporných častiach baní.

Prí komparácii banských práv Jihlavy a Banskej Štiavnice treba klásť akcent najmä na analýzu rozdielnych ustanovení. Už v čl. 101 JIH nachádzame právny inštitút neznámy uhorským banským mestám a to tzv. urbúrárov,¹⁶ ktorí majú významné oprávnenia pri udeľovaní prepôžičiek banských polí (mutung). Ďalší podstatný rozdiel je v čl. 102 JIH, týka sa výmery banského poľa. V Jihlave bola výmera banského poľa 7 lánov krát 4,5 lánu podľa J. Hrabáka,¹⁷ hoci čl. 103 JIH uvádza inú dĺžku banského poľa a to 6 lánov.¹⁸ Do nadložia rudnej žily (hangende) sa vymierovalo

v Jihlave 3,5 lánu, do podložia rudnej žily (liegende) 1 lán. Úplne odlišná bola výmera banského poľa podľa B.Š. práva, do nadložia i do podložia sa vymierovalo rovnako, po jednom láne. Dĺžka banského poľa bola 7 lánov. Právne relevantná je aj ďalšia odlišnosť jihlavského banského práva, podľa ktorého sa k základnej výmere banského poľa prímieravali tzv. vedľajšie lány podľa čl. 103 a 118 JIH a to dva lány pre panovníka, dva lány pre prisažných, vtedy malo banské pole dĺžku 11 lánov. Uhorské banské právo nepoznalo vedľajšie lány, tieto boli právnym inštitútom sui generis a v tejto súvislosti je potrebné poukázať, na ďalšiu fázu jeho vývoja a to na čl. 67 banského práva Nemeckého Brodu (dnes Havlíčkův Brod), ktorý sa nachádza v privilégii z roku 1278,¹⁹ kde sa po prvýkrát objavuje výmera vedľajších lánov aj pre zemepánov. Ďalším rozdielom je úprava právneho inštitútu tzv. prebytkov (überschar), podľa čl. 3 B.Š. práva si na ne môže robiť nárok len komorský gróf a podľa čl. 119 JIH prebytky patria mestu. Ďalší rozdielny znak sa týkal množstva vytáženého drahého kovu, najčastejšie striebra, ktoré museli ťažiar ukázať prisažným na dôkaz rentabilnosti novoobjaveného rudného ložiska; podľa čl. 107 JIH bolo potrebné priniesť pred prisažných jeden věrdunk (štvrtina hrivny asi 50 gramov); podľa čl. 3 B.Š. práva bolo potrebné predložiť prisažným a banskému majstrovi tri hrivny striebra.²⁰ Uvedené ustanovenie jihlavského práva je totožné aj s ustanovením II. knihy, 2. kap. § 14 *Ius regale montanorum* (ďalej len IRM). Jihlavské banské právo v čl. 108 upravuje právny inštitút špecifický len pre české banské právo a to výmeru banského poľa tzv. 16 městišť (plošná výmera pozemkov), táto sa nachádza aj v IRM, v II. knihe, 4. kap. § 24. išlo o určitú, na základe zvykového práva v českých banských mestách ustálenú plošnú výmeru, ktorá patrila k základnej výmere banského poľa. Ďalším rozdielnym znakom medzi jihlavským a štiavnickým právom je skutočnosť, že jihlavské právo neobsahuje ani zmienku o urbure, hoci išlo o fenomén zásadného významu, na ktorom spočívalo panovníkovo regálne právo vo vzťahu k banskému podnikaniu. Pritom ale jihlavčania tento inštitút už ab antiquo poznali, ako to vyplýva z právneho ponaučenia jihlavského banského súdu pre opáta lubušského kláštora.²¹ Banské právo Banskej Štiavnice tiež nemá výslovné ustanovenie o práve panovníka na urburu, ale sa o nej aspoň zmieňuje v čl. 16, v súvislosti s vyhradením práva majiteľa pozemku, na ktorom sa našlo rudné ložisko, na jednu tretinu urbury. Interesantná je

aj skutočnosť, že jihlavské banské právo neobsahuje tiež ani zmienku o vzťahu banského podnikania k vlastníkom pozemkov.²²

Mimoriadne významným rozdielom je aj skutočnosť, že banské právo Banskej Štiavnice je po obsahovej stránke podstatne bohatšie než banské právo Jihlavy, hoci je zachované až z roku 1466 a obsahuje viaceré mladšie vložky, ktoré ale podstatne prispeli ku komplexnosti právnej úpravy banského podnikania. Jihlavské banské právo *vôbec neobsahuje ustanovenia článkov 6. až 20. B.Š. práva, t.j. tri štvrtiny všetkých jeho ustanovení!* Uvedenému faktu je potrebné venovať patričnú pozornosť a to z dôvodu, že spomínaných 15 článkov (čl. 6-20 B.Š.) vo svojom súhrne nemusí tvoriť len mladšie vložky, lebo niektoré z nich sú typické pre uhorské banské právo už od najstarších období jeho vzniku t.j. už od polovice 13. storočia.

Jihlavské banské právo ďalej neobsahuje ustanovenia o práve ťažiarov dedičnej stôlne na 1/7 z vyťaženej rudy od tých ťažiarov, ktorým dedičná štôlna odvádza vodu a privádza vzduch do ich baní, ďalej se JIH nezmieňuje o tzv. Lénhaviaroch (lehnhäuer), neupravuje celý rad sporných situácií, ktoré nastávali pri tzv. prerážkach (durchschlag), ktorým B. Š. právo venovalo mimoriadnu pozornosť; v jhlavskom práve nenachádzame články o prestávke v kutacích prácach (schurf freiung), ani spôsoby označovania hraničných znakov banských polí či trestanie poškodzovania týchto hraničných znakov (markscheide). Už to tohto stručného porovnania je zrejmé, že medzi jhlavským a banskoštiavnickým právom existuje mnoho markantných diferencí, vzniknutých v dôsledku rozdielnych pomerov v právnom živote českých a uhorských banských miest.

Pri skúmaní proveniencie uvedených práv treba venovať pozornosť faktu, že jhlavské banské právo nepredstavovalo súbor právnych noriem nemennej, statickej povahy, práve naopak, aj ono podliehalo na prelome 13. a 14. storočia dynamickým premenám, výsledkom ktorých bol vznik tzv. *Nemeckého jhlavského banského práva*, *Das deutsche Iglauer Bergrecht*,²³ ďalej len DIR. O charaktere tohto banského práva existuje celý rad nepodložených a nesprávnych tvrdení, ktoré vznikli najmä pod vplyvom staršej nemeckej právnej historiografie. A. Zycha považoval DIR za vecnú predlohu *Jus regale montanorum* (IRM).²⁴ J. Bílek poukázal na to, že uvedená hypotéza ktorú akceptovala takmer celá montanistická historiografia, je v rozpore s obsahom a formou IRM a tiež s celým dejinným vývojom banského práva v českých krajinách.²⁵ Dokázal, že DIR nebolo a ani nemohlo byť predlohou IRM, ale práve naopak, vzniklo s dôsledku vydania IRM. Vydanie DIR nebolo výrazom autonómneho vývoja jhlavského banského práva, ale naopak, prispôbovaním jeho materiálneho obsahu zásadám kráľovského banského práva, boli doňho zakotvené centralizačné a regálne princípy, na ktorých spočívalo aj IRM. Významnou skutočnosťou bolo, že IRM vytlačilo postupne z používania aj DIR a to ešte v priebehu 14. storočia v Jihlave, čoho dôkazom je obsah právnych ponaučení banského súdu v Jihlave.²⁶ Ad vocem je potrebné zdôrazniť, že banské právo v českých krajinách sa už od začiatku 14. storočia rozvíjalo nie zovšeobecňovaním tzv. jhlavských ustanovení, ale naopak, postupným zavádzaním písaných a zvykových regálnych, panovníkom preferovaných princípov do provinčných banských poriadkov, akým bolo aj jhlavské banské právo. Avšak vice versa v uhorských banských mestách regálne záujmy panovníka v danom období nenašli svoj odraz v reinkorporácii do banského práva uvedených miest. Na

uvedený rozdielny vývoj banských práv uhorských a českých banských miest nereflektovali ani historici z prvej skupiny, tvrdiaci, že Banská Štiavnica recipovala právo z Jihlavy na prelome 14. a 15. storočia, resp. v prvej polovici 15. storočia.²⁷ Nikto z nich nebral do úvahy už naznačené centralizačné tendencie vo vývoji českého banského práva

a najmä nie fakt, že na prelome 14. a 15. storočia sa už v Jihlave v právnej praxi banského súdu pôvodne jihlavské banské právo, ba ani DIR takmer vôbec nepoužívalo a bolo nahradené IRM.²⁸ V naznačenej súvislosti je viac než nepravdepodobné že by Banská Štiavnica recipovala jihlavské právo, ktoré banské právo sa stalo začiatkom 15. storočia obsoletnou právnou normou. Banská Štiavnica by v tomto období určite dala prednosť receptii DIR alebo skôr IRM a práve uvedená neznalosť vzájomných korelácií medzi už spomenutými normami banského práva podstatne ovplyvnila aj úvahy o proveniencii banskoštiavnického práva.

Z uvedených dôvodov bolo potrebné pri riešení otázok možnej proveniencie banskoštiavnického a jihlavského práva zamerať pozornosť k iným prameňom mestského a banského práva, ktoré by mohli prichádzať do úvahy ako východisková báza, pričom bolo treba prihliadať k tomu, že musí ísť o prameň práva pochádzajúci z lokality, kde sa vyskytovalo magdeburské právo a kde súčasne bolo rozvinuté baníctvo a to staršie resp. aspoň rovnako staré ako v Banskej Štiavnici a Jihlave. Po zohľadnení tohto ako aj celého radu ďalších kritérií prichádza do úvahy pre skúmanie mestské a banské právo sedmohradskej *Rudnavy* (Rodna, Rodenau). Na našom území ho poznáme z dvoch rôznych prameňov. Prvým je kniha *Žilinská*²⁹ a druhým rukopis z 20-tych rokov 16. storočia, ktorý by sa mal nachádzať v súčasnosti v ŠOKA Žiar nad Hronom – Archív mesta Banskej Štiavnice, nie je však známe presné miesto jeho výskytu a ani jeho signatúra. Máme však k dispozícii jeho odpis,³⁰ ktorý sa len nepatrne líši od textu rudnavského práva v Knihe *Žilinskej* po stránke obsahovej i formálnej. Kodifikácia rudnavského práva nie je datovaná, ale z úvodného článku v oboch verziách, štiavnickej i žilinskej, vyplýva, že bolo spísané *comesom Hansom z Rudnavy* a dvanástimi prisažnými a celou komunitou mešťanov z Rudnavy. Potvrdené bolo kráľom Štefanom. Historici R. Rauscher a P. Ratkoš sa zhodli v názore, že najpravdepodobnejšie išlo o uhorského kráľa Štefana V.³¹ S uvedeným názorom možno súhlasiť, najmä ak prihliadneme na listinu pápeža Urbana IV. zo 16. júla 1264, ktorou potvrdzuje opätovné vrátenie sedmohradských miest Bistrica a Rudnava ako aj iných v bistrickom komitáte mladému kráľovi Štefanovi V.³² V uvedenom období, t.j. v 60-tych rokoch 13. storočia už bola Rudnava známym banským strediskom, údaje o tom sa objavujú v listinách z tohto obdobia.³³ P. Ratkoš v citovanej práci tvrdí, že rudnavské právo mohlo byť kodifikované v rokoch 1262-1272, čo považujeme za možné, k čomu sa ešte vrátíme.

Skôr než pristúpime k právnohistorickej analýze jednotlivých inštitútov rudnavského práva a ich komparácii s právom Banskej Štiavnice a Jihlavy, spomenieme niektoré údaje týkajúce sa sedmohradského baníctva. Bolo staršie než baníctvo v jihlavskej banskej oblasti a približne rovnako staré ako banské podnikanie v oblasti banskoštiavnickej. Ale na rozdiel od Banskej Štiavnice tu existuje o tom viacej konkrétnych písomných dokladov, spomedzi ktorých možno spomenúť listinu kráľa Ondreja II. z roku 1211, ktorou dáva nemeckým rytierom za ich vojenskú pomoc

v Jeruzaleme oblasť nazývanú Burzenland (rum. Tara Birsei), v ktorej im povoľuje ťažiť zlato a striebro a zároveň im prikazuje časť z týchto kovov odvádzať kráľovskej komore. Tiež im udelil úplnú súdnu autonómiu a právo raziť mince.³⁴ V roku 1212 opäť kráľ Ondrej II. udeľuje oprávnenie nemeckému rytierovi Teodorovi zo Sedmohradska raziť strieborné mince.³⁵ Pre rozvoj baníctva a tiež pre poznanie najstaršieho právneho vývoja komunít sedmohradských Sasov malo dôležitý význam privilégium kráľa Ondreja II. z roku 1224, známe pod názvom *Andreanum*.³⁶ Určené bolo všetkým Sasom v Sedmohradsku a uhorskí panovníci ho konfirmovali až do roku 1627. Z jeho obsahu sa dozvedáme, že komunita Sasov musela každoročne odvádzať kráľovskej komore poplatok označovaný ako tzv. *lucrum camerae* vo výške 500 hrievien (mariek) striebra. Pričom pomer tzv. sibiňskej marky striebra k tzv. budínskej marke bol nasledovný:

4,5 marky sibiňské = 4 marky budínske

29 sibiňských mariek = 24 budínskych mariek.³⁷

Okrem marky bola v Sedmohradsku zaužívaná oddávna ako jednotka hmotnosti striebra tzv. *vierdung*, lat. *Fertones*, t.j. asi štvrtina marky. Neskôr sa s uvedenou jednotkou hmotnosti ešte stretneme v českom banskom práve pod názvom *věrdunk*. Okrem mnohých ďalších práv a povinností ich privilégium *Andreanum* oprávňovalo riadiť sa svojim, t.j. nemeckým právom, ktoré si do Sedmohradska priniesli z pôvodnej vlasti. Podobne by sme mohli uviesť ešte ďalšie písomné doklady z 13. storočia, v ktorých sa spomínajú značné množstvá striebra od 150 do 500 mariek, resp. aj viac, či už ako určité poplatky, alebo kúpne ceny za nehnuteľnosti, najčastejšie banské. Svedčia o tom, že v druhej polovici 13. storočia bolo už baníctvo v Sedmohradsku značne rozvinuté.

Pre bližšie objasnenie právotvorného procesu v banských oblastiach Sedmohradska je nutné uviesť, že bol determinovaný, okrem iných faktorov aj zložitými národnostnými pomermi, ktoré tu vládli od počiatku obdobia feudalizmu. Okrem dominujúcej saskej komunity tu žili Uhri, Sikulovia, Flámi, Moldavania, Rakúšania a iní. Uhorskí panovníci, počnúc Gejzom II. (1141-1163) pozývali do Sedmohradska hosti-*hospites*, ktorí sem aj prichádzali a boli pod ochranou uhorskej krouny – *ad retinendam coronam*. Zaujímavé sú zmienky, okrem iných hostí, o Flámoch a Valónoch. Už v roku 1206 kráľ Ondrej II. donačnou listinou udelil Jánovi Latinusovi z Valónska územie nazývané *Kozdquelle* (*Kozdfő*, *Cwezsfey*)³⁸ Kolonisti z Flanderska prichádzali do Sibine a jej okolia už za vlády Gejzu II. a prinášali so sebou práva, na danom teritóriu dovtedy neznáme.³⁹ Silná enkláva Flámov žila v oblasti Rudnavy a jej blízkeho okolia, tzv. *die Wlachen des Rodnaer Tales*.⁴⁰

Do sedmohradských banských lokalít prenikli aj baníci z alpských banských oblastí, listina kráľa Ondreja III. z roku 1291 ich nazýva *hominibus Austriacis*.⁴¹ Usadili sa v mestečku Eisenburg (rum. Rimetea; maď. Turutzko, Torocko), prišli z Dolného Rakúska, zo Štajerských Álp. Išlo najmä o železiarov, hutníkov, baníkov, uhliarov ktorí boli v Sedmohradsku usadení už pred tatárskym vpádom v roku 1241, počas neho im však zhoreli ich privilégiá a výsady. Z toho dôvodu im ich Ondrej III. na základe svedectva mnohých grófov a iných Rakúšanov tu žijúcich opäť konfirmoval; sú to práva aké mali vo svojej vlasti. Sedmohradsko bolo teda už oddávna akousi "križovatkou národov", čo sa adekvátne odrazilo aj v jeho právnom

živote a práve v tomto prostredí sa kreovalo a začiatkom druhej polovice 13. storočia bolo kodifikované rudnavské právo. *Rudnavské právo* pozostáva z 23 článkov vrátane úvodu, z toho články 1.-16. sa týkajú výlučne mestského práva, články 17.-19. banského práva a záverečné články 20.-23 upravujú tzv. lesné právo a tresty za jeho porušovanie. Prevaha ustanovení mestského práva je zrejmá na prvý pohľad, ale v Knihe Žilinskej je napriek tomu toto rudnavské právo označované ako *bergrecht*. Pri komparácii uvedeného rudnavského práva s právom Jihlavy a Banskej Štiavnice sme zistili celý rad zhodných právnych inštitútov, pričom však väčší počet zhodných znakov vykazuje rudnavské právo s jihlavským právom.⁴² Tie časti, ktoré sú rozdielne medzi právom Jihlavy a Banskej Štiavnice, sú zhodné medzi právom Jihlavy a Rudnavy, na najmarkantnejšie spomedzi nich sa pokúsime poukázať:

- čl. 20 JIH vykazuje analógiu s čl. 7 RUD, tu sa objavuje pokuta 1/2 vērduŋku (*vierdung*)
- čl. 76, 77 JIH analogické pokuty 1/2 marky a 1 vērduŋk s čl. 6 RUD veľmi podobné sú formulované aj skutkové podstaty týchto článkov týkajúce sa ublíženia na zdraví, tzv. Wolleist,
- čl. 29, 67 JIH (násilné vniknutie do domu tzv. Heimsuchung) sú analogické s čl. 2; 16 RUD,
- čl. 29, 67, 12, 13 JIH vykazujú analogické znaky s čl. 2; 3; 16 RUD,
- čl. 53, 72, 76, 77, 83, 93 JIH obsahujú pokutu špecifickú len pre rudnavské a jihlavské právo, analógia s čl. 6; 7 RUD, 1/2 vērduŋku, 1/2 marky,
- čl. 11, 41, 52, 53, 83 JIH sú analogické s čl. 5; 7; 21 RUD, častý je u oboch práv výskyt alternatívnych trestov odňatia ruky alebo zaplatenie pokuty 10 mariek striebra,
- čl. 72 JIH je analogický s čl. 8 RUD, s jediným rozdielom, že v Jihlave sa platila pokuta 3 marky a v Rudnave 4 marky.
- čl. 79 JIH je analogický s čl. 9 RUD – pri vražde se obvinený zbaví viny prisahou šiestich svedkov,
- čl. 55, 57, 58 JIH sú analogické s čl. 10 RUD, rovnaké tresty i počet svedkov na zbavenie sa viny,
- čl. 15 JIH je analogický s čl. 11 RUD, napomenutie richtára prísahnými, keby súdil nespravodlivo,
- čl. 31 JIH je analogický s čl. 12 RUD, o potrestaní prísahných,
- čl. 70 JIH je analogický s čl. 8; 12 RUD, trest vypovedania z mesta na rok a jeden deň, tzv. *proskripcia*,
- čl. 70, 71 JIH sú analogické s čl. 13 RUD – o trestaní vraždy,
- čl. 5 JIH je analogický s čl. 14 RUD – dedenie nehnuteľností, rovnaké lehoty, počas ktorých je dedičstvo v depozite,
- čl. 51, 52 JIH sú analogické s čl. 15 RUD, tzv. svätokrádeže, tu je zakotvené aj tzv. *tretinové právo*, ktoré bolo flámskeho pôvodu a tiež bolo typické práve pre sedmohradskú Rudnavu; v jihlavskom práve sa vyskytovalo ešte aj v čl. 35 JIH, ale v modifikovanej podobe,
- čl. 67 JIH je analogický s čl. 16 RUD opäť trestanie násilného vniknutia do domu.

Ďalej nasleduje komparácia *Banského práva*,⁴³ z ktorej vyplýva, že opäť viacej identických a analogických znakov nachádzame medzi právom Rudnavy a Jihlavy, než medzi Rudnavou a Banskou Štiavnicou. Ide presne o tie znaky, ktoré sú medzi jihlavským a štiavnickým banským právom rozdielne, tieto sú medzi jihlavským a rudnavským právom zhodné. Najobsiahlejší je spomedzi článkov rudnavského banského práva čl. 17 RUD, ktorý obsahuje tieto identické znaky s jihlavským banským právom:

- priorita prvého nálezcu rudy pri udeľovaní banských polí, na dôkaz nálezu rudy bolo potrebné predložiť prísažným kov o hmotnosti jeden vērduňk; čl. 105, 106, 107 JIH sú analogické s čl. 17 RUD,

- špecifickým znakom je skutočnosť, že ani v Rudnave, ani v Jihlave otázky aplikácie banského práva nepatrili do výlučnej kompetencie richtára a mestskej rady. V Rudnave ich riešil *comes* a banskí prísazní; v Jihlave urburári a banskí prísazní. Pritom je zaujímavé, že rudnavské banské právo síce tiež poznalo termín *urburár* v čl. 19 RUD *vrberes*, *vrber*, avšak vo význame baník resp. ťažiar a nie banský hodnotár, akými boli v Jihlave urburéri, v podstate plniaci časť funkcií, ktoré v Uhorsku plnili komorskí grófi a časť funkcií, ktoré plnili mestské vrchnosti v uhorských banských mestách,

- spoločným znakom rudnavského a jihlavského banského práva je ďalej existencia tzv. *vedlajších lánov* pri výmere banských polí, rudnavské právo uvádza v čl. 17 miery *comesa* a miery mešťanov. Jihlavské právo spomína v čl. 103 JIH mešťianske lány a v čl. 118 JIH lány kráľovské a mešťianske. Banskoštiavnické banské právo vedľajšie lány vôbec nepoznalo,

- rudnavské banské právo v čl. 17 upravuje špeciálny právny inštitút a to tzv. prebytok pri výmere banského poľa (*überschar* vberschar), pričom presne v tej istej podobe vberschar a v tom istom význame ho upravuje aj čl. 119 JIH,

- čl. 17 RUD ešte obsahuje dva významné právne inštitúty, jednak označenie hraníc banských polí tzv. krížom-Khreitz, čo bol stály hraničný znak. Ďalej v čl. 17 RUD ustanovovalo, že ak bolo vymierané banské pole opustené jeden rok t.j. odpočívalo, stráceli jeho ťažiar k nemu všetky banské práva. Uvedená zásada bola neskôr modifikovaná v Banskej Štiavnici a v Jihlave tak, že sa táto lehota podstatne skrátila, len u dedičných štôlní ostala prestávka v ťažbe rok a jeden deň,

- čl. 18 RUD upravoval inštitút dedičných štôlní, ktorých funkciou bolo odvádzanie spodných vôd a privádzanie čerstvého vzduchu, za čo ich ťažiarom patrila odmena od ťažiarov tých baní, ktorým sa takáto pomoc poskytovala a to vo výške jednej šestiny z vyťaženej rudy (*sechs teyl; Sex tayl*). V tejto súvislosti je interesantné, že hoci čl. 113 JIH upravuje pomerne pregnantne práva a povinnosti dedičných štôlní, nič konkrétne neuvádza o odmene, ktorá ťažiarom dedičných štôlní patrí. Banskoštiavnické právo v čl. 6, ktorý snáď predstavuje mladšiu vložku, uvádza ako odmenu pro ťažiarov čiastku jednej sedminy z vyťaženej rudy v odvodnej časti bane. České banské právo z najstarších období nikde priamo nehovorí o odmene patriacej ťažiarom dedičných štôlní, čo však môže vyplývať aj z nepresného či nepochopeného obsahu textu rudnavského banského práva. Tomu by nasvedčoval text DIR – Nemeckého jihlavského banského práva, kde je v čl. 8, ods. 2 pomerne nejasne a nezrozumiteľne zakotvený nárok najhlbšej dedičnej štôlne od odvodňovaných baní

na šestnásť...(nie je uvedené čoho).⁴⁴ Snáď by tam malo byť správne uvedené 1/6 z vytlačenej rudy.

– ďalším typickým zhodným ustanovením oboch práv je čl. 18 RUD o tom, že dedičná štôľňa je oprávnená prechádzať aj cez iné banské diela, ktoré sú v prevádzke a rudu, ktorú pri tom vo svojich banských mierach dedičná štôľňa vytlačí, si môže aj ponechať; analógia čl. 115 JIH

– ustanovenie čl. 19 RUD nemá svoju analógiu ani v jihlavskom, ani v banskoštiavnickom banskom práve a to najskôr pre jeho príliš všeobecný charakter, išlo o zákaz pre cudzie osoby odnášať z baní iných ťažiarov ešte nerozdelenú rudu. Ani ustanovenia článkov 20 a 21 RUD netvorili pravdepodobne predlohu pre jihlavské ani pre štíavnické právo, hoci jihlavské právo obsahuje aspoň náznak problematiky *lesného práva* v čl. 93 JIH, hoci s iným obsahom. Štíavnické právo sa o podobnej problematike vôbec nezmieňuje.

Z prevedenej komparácie je zrejmé, že rudnavské mestské a banské právo bolo tou predlohou, na základe ktorej se sformovalo jihlavské a banskoštiavnické právo. Kvôli úplnosti prevedieme komparáciu rudnavského práva aj s najstarším zachovaným znením jihlavského práva, ktoré sa nachádza v latinskej priviletiálnej listine, označovanej JPA. Ide o falzum, vznik ktorého datuje F. Hoffmann do rokov 1270-1278.⁴⁵ J. Šebánek tvrdí, že listina JPA mohla vzniknúť len po roku 1251⁴⁶ a J. Mezník sa domnieva, že sa tak stalo v 60-tych rokoch 13. storočia.⁴⁷ Pokiaľ by rudnavské právo bolo zdrojom, z ktorého čerpalo právo Jihlavy, musia sa zhodné znaky objaviť už v najstaršom zachovanom texte. Pokiaľ ide o ustanovenia mestského práva, tu sme zhodné znaky zistili v dostatočnom počte a pre obmedzený rozsah práce si bližšie všimneme len ustanovenia banského práva, ktoré v listine JPA neboli číslované. Ide o šesť článkov, čo udáva i J. Kapras⁴⁸ a zhodný počet sme zistili i my.

čl. 1 JPA spomína vedľajšie lány, kráľovské a meštianske, analógia s čl. 17 RUD.

čl. 2 JPA zakotvuje prioritu prvého nálezcu rudy pri udeľovaní banských práv, analógia s čl. 17 RUD.

čl. 3 JPA upravuje prienik jednej štôľne cez iné banské diela, analógia s čl. 18 RUD.

čl. 5 JPA hovorí o tzv. prebytku medzi banskými poľami, analógia s čl. 17 RUD.

čl. 6 JPA opätovne zakotvuje právo prvého nálezcu rudnej žily na udelenie banských mier, pri ich prepožičiavaní musí preukázať rentabilnosť budúceho banského diela vzorku prinesenej rudy, analógia s čl. 17 RUD.⁴⁹

Všetky uvedené základné zásady banského práva sa nachádzajú v prakticky identickej podobe aj v originálnom priviletiu pre Nemecký Brod z roku 1278⁵⁰ v článkoch 67-77.

Okrem toho, čo už bolo uvedené, sa stručne vyjadríme k záverom viacerých právnych historikov a historikov (J.A. Tomaschek, R. Rauscher, J. Kapras, F. Hoffmann),⁵¹ že v práve jihlavskom a tiež aj v banskoštiavnickom zreteľne badať vplyv práva flámskeho, resp. flanderského. Ako sme už uviedli, Sedmohradsko a najmä oblasť Rudnavy boli už od konce 12. storočia osídlené Flámmi a Valónmi,⁵² čo sa odrazilo najmä v právnych normách zakotvujúcich tzv. tretinové právo, uvedený fakt tiež potvrdzuje správnosť verzie o pôvode jihlavského a štíavnického práva.

Po objasnení spoločného zdroja práva Jihlavy a Banskej Štiavnice sa pokúsime aspoň načrtnúť právne korelácie medzi uvedenými banskými mestami, ako aj ďalšie

osudy v Jihlave kodifikovaného práva. Už z predchádzajúceho textu priamo i nepriamo vyplynulo, že rudnavské právo sa s najväčšou pravdepodobnosťou skôr dostalo do Jihlavy a teda jej právo možno považovať za staršie, než ten istý súbor mestských a banských štatútov Banskej Štiavnice. Ide však o zložitý komplex problémov, ktoré v žiadnom prípade nemožno redukovať len na takýto lakonický záver. Je potrebné prihliadať na to, že právo, ktoré sa dostalo z Rudnavy do jihlavskej banskej oblasti, prekonalo v priebehu zložitých osídľovacích procesov počas niekoľkých desaťročí intenzívny vývoj. Pokiaľ pod vývojom rozumieme kreáciu nových prvkov a kvalít, ktoré predchádzajúci vývojový stupeň neobsahoval a ktoré sa začlenili medzi už existujúce staršie prvky a kvality, potom môžeme konštatovať, že jihlavské právo sa oproti rudnavskému vyznačuje podstatne väčšou bohatosťou svojej štruktúry, je rozvinutejším útvarom, ktorý integruje do svojho systému viac právnych inštitútov, v dôsledku čoho disponuje väčšou vnútornou bohatosťou vzťahov, súvislostí a vzájomných závislostí. Pokiaľ ide o vývoj práva v Jihlave, možno sa dôvodne domnievať, že sa na ňom podieľali spoločne hostia-baníci najmä z alpských banských oblastí, zo Sedmohradska, domáci baníci. Uvedený vývoj bol determinovaný mimoriadne intenzívnym a prudkým rastom samotného mesta Jihlavy, ktorý súvisel s rozvojom banského podnikania, najmä v rokoch 1230-1270, t.j. v období pravdepodobnej kodifikácie práva mesta.

Už sme uviedli, že najstarší zachovaný text banskoštiavnického práva pochádza z roku 1466, ide o zápis v mestskej knihe Banskej Štiavnice, ostatné texty sú zo 16. a 17. storočia.⁵³ Vzhľadom na túto dobu vzniku všetky zachované texty sú nemecké, nezachoval sa žiadny latinský text, ktorý by bol typický pre celé 13. storočie a prvú polovicu 14. stor. Naproti tomu jihlavské právo je zachované v troch listinách s latinským textom a tieto listiny slúžili ako podklad pre najmenej sedem jeho nemeckých prekladov.⁵⁴ Ďalej sa nachádza v mnohých kódexoch v Čechách i v cudzine, dá sa povedať, že bolo známe v celom vtedajšom banskom svete v početných nemeckých prekladoch podstatne početnejších než banskoštiavnické právo.

V tejto súvislosti sa zmienime ešte o ďalšom interesantnom jave a to o ďalších právnych stykoch medzi Jihlavou a sedmohradskými banskými oblasťami, ktoré pokračovali aj po tom, čo jihlavčania za súčinnosti ostatných hospites zdokonalili pôvodné rudnavské právo. Pri týchto úvahách si budeme všímať dva pramene práva, už spomínaný banskoštiavnický rukopis z 20-tych rokov 16. storočia, obsahujúci rudnavské mestské a banské právo a súčasne aj jihlavské banské právo. Druhým prameňom práva je tzv. *Altenbergerov kódex*, ktorý pozostáva z troch častí:

1. časť: Švábske zemské právo, 562 článkov
2. časť: Magdeburské vikbildné právo, 158 nečíslovaných článkov
3. časť: Jihlavské mestské a banské právo, 144 nečíslovaných článkov.

Hodnotením jihlavského práva v tomto kódexe sa zaoberal už V. Vojtíšek, ktorý vyslovil záver, že tu publikované jihlavské mestské a banské právo je zhodné s nemeckým prekladom jihlavského práva, ktoré sa nachádza v právnom rukopise Nemeckého Brodu.⁵⁶ Tento právny rukopis pochádza z roku 1416. Pôvod Altenbergerovho kódexu nie je známy, jeho editor G. Lindner sa domnieva, že ho nevytvoril Tomáš Altenberger, ktorý v druhej polovici 15. storočia zastával postupne funkcie kráľovského sudcu, richtára mesta Sibiň a comesa sibiňskej provincie.⁵⁷ Naopak,

tvrdí, že kódex pochádza z pera nejakého miestneho pisára. Celý kodex, okrem prísaznej formuly a záverečnej klauzuly, je písaný jednou rukou, písmo tvorí gotická minuskula zo 14. storočia.⁵⁸ G. Lindner, V. Vojtíšek i B. Mendl⁵⁹ sa vo svojich prácach o proveniencii jednotlivých častí Altenbergerovho kódexu zhodli v tom, že ide o zvláštnu a netypickú kompiláciu rôznych práv, s ktorými sa možno stretnúť výhradne len v právnom prostredí českých krajín. Z toho vyplýva, že je veľmi pravdepodobné, že právo v kódexe označené ako jihlavské⁶⁰ sa do sedmohradskej Sibine dostalo z brnensko-jihlavskej právnej oblasti. Nie je známe, kedy sa tak stalo, avšak názor G. Lindnera, že to mohlo byť v 14. storočí považujeme za reálny. Tu sa ukazuje, aké je nevyhnutelné detailne poznať právnohistorický vývoj najstarších českých a moravských miest, lebo inak sotva možno pochopiť zložité procesy recepcie českých práv inými mestami. Okrem Sibine (Hermannstadt) bolo jihlavské banské právo známe aj priamo v centre sedmohradskeho baníctva, v Rudnave. Dôkazom toho je banskoštiavnický rukopis zo 16. storočia, ktorý okrem rudnavského mestského a banského práva obsahuje aj kompletne jihlavské banské právo, mestské nie.⁶¹ Komparáciou tohto jihlavského práva zo štiavnického rukopisu (ďalej len JIH-B.Š.) spolu s jihlavským právom z Altenbergerovho kódexu (ďalej len JIH-A.C.) a s pôvodným jihlavským banským právom sme dospeli k záveru, že *medzi všetkými existuje absolútna obsahová zhoda*.

- čl. 1 JIH-B.Š. = čl. 1 ods. 1 JIH-A.C. = čl. 101 JIH
- čl. 2 JIH-B.Š. = čl. 1 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 102 JIH
- čl. 3 JIH-B.Š. = čl. 1 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 103 JIH s nepatrnou modifikáciou
- čl. 4 JIH-B.Š. = čl. 1 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 104 JIH
- čl. 5 JIH-B.Š. = čl. 1 ods. 3 JIH-A.C. = čl. 105 JIH
- čl. 6 JIH-B.Š. = čl. 2 ods. 1 JIH-A.C. = čl. 106 JIH
- čl. 7 JIH-B.Š. = čl. 2 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 107 JIH
- čl. 8 JIH-B.Š. = čl. 3 ods. 1 JIH-A.C. = čl. 108 JIH
- čl. 9 JIH-B.Š. = čl. 3 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 109 JIH
- čl. 10 JIH-B.Š. = čl. 4 ods. 1 JIH-A.C. = čl. 110 JIH
- čl. 11 JIH-B.Š. = čl. 4 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 111 JIH
- čl. 12 JIH-B.Š. = čl. 5 ods. 1,2 JIH-A.C. = čl. 112 JIH
- čl. 13 JIH-B.Š. = čl. 6 JIH-A.C. = čl. 113 JIH
- čl. 14 JIH-B.Š. = čl. 7 ods. 1 JIH-A.C. = čl. 114 JIH
- čl. 15 JIH-B.Š. = čl. 7 ods. 2 JIH-A.C. = čl. 115 JIH
- čl. 16 JIH-B.Š. = čl. 7 ods. 3 JIH-A.C. = čl. 116 JIH
- čl. 17 JIH-B.Š. = čl. 7 ods. 4 JIH-A.C. = čl. 117 JIH
- čl. 18 JIH-B.Š. = čl. 8 ods. 1,2 JIH-A.C. = čl. 118 JIH
- čl. 19 JIH-B.Š. = čl. 9 ods. 1,2 JIH-A.C. = čl. 119 JIH
- čl. 20 JIH-B.Š. = čl. 10 JIH-A.C. = čl. 120 JIH
- čl. 21 JIH-B.Š. = čl. 11 JIH-A.C. = čl. 121 JIH
- čl. 22 JIH-B.Š. = čl. 11 JIH-A.C. = čl. 122 JIH
- čl. 23 JIH-B.Š. = čl. 12 JIH-A.C. JIH nemá záverečné ustanovenie o kompetencii v banskom práve.

Zatiaľ nevieme, aký právny text v Rudnave tvoril predlohu pre banskoštiavnický rukopis z 20-tych rokov 16. storočia, aj napriek tomu je však isté, že jihlavské banské

právo nachádzajúce sa v Sibíni v Altenbergerovom kódexe a jihlavské banské právo z Rudnavy sú plne identické a to nielen návzájom, ale aj s pôvodným jihlavským právom z privilégia JPB. To nasvedčuje záveru, že do Sedmohradska sa toto právo mohlo dostať jedine z Jihlavy, resp. jej okolia. V budúcnosti bude potrebné ešte pregnantnejšie identifikovať sedmohradské mestské a banské práva a ich korelácie k uhorským a českým banským lokalitám. A to aj pokiaľ ide o chronologické otázky, lebo nemožno vylúčiť ani tú skutočnosť, že po tom, čo bolo pôvodné rudnavské právo zdokonalené v Jihlave, mohlo sa pomerne v krátkom čase, t.j. ešte do konca 13. storočia dostať späť do Rudnavy, resp. do iných banských lokalít v Sedmohradsku.

Pri skúmaní pôvodu jihlavského a banskoštiavnického práva je potrebné komplexne prihliadať ku všetkým prameňom práva z najstaršieho obdobia na našom území, lebo to umožňuje zistiť celý rad pozoruhodných súvislostí. Ako sme sa už o tom znienili, rudnavské právo bolo pravdepodobne doplnené v Jihlave v druhej polovici 13. stor. Pokiaľ ide o banské právo, markantný podiel na tom mali hostiabani z alpských banských oblastí (Trident, Massana, Wengen, ...), kde bolo baníctvo po stránke technickej i právnej na vyššej úrovni. Doplnenie a zdokonaľovanie mestského práva tvorilo tiež zložitý proces, na ktorom sa podieľali nemecké právne zásady už udomácnené v českých a moravských mestách. Spomedzi nich možno spomenúť najstaršie právne pamiatky, ako napr. Privilégium kniežaťa Soběslava II. pre pražských Nemcov (1174-1178),⁶² Štatúty Konráda Otta (1222, 1229, 1237).⁶³ Soběslavove výsady obsahujú celý rad komponentov, s ktorými sa stretávame v článkoch jihlavského a štiavnického mestského práva, napríklad:

- pri krádeži sa možno zbaviť viny prisahou siedmich svedkov,
- za zabitie človeka vinník zaplatí pokutu 10 mariek striebra alebo sa mu odtne pravá ruka,
- Nemci sa za spáchané priestupky nedávajú do väzenia, ak majú ručiteľa alebo vlastnia dom,
- za vinu otcov nesmú trpieť ich manželky a deti,
- zhodné tresty za falšovanie mincí.

Statuta ducis Ottonis platili v oblasi znojemskej, brnenskej a břeclavskej, t.j. v blízkom teritóriu Jihlavy a tiež obsahovali typické nemecké právne zásady a inštitúty, ktoré boli neskôr inkorporované do mestských práv. Opäť to bola zásada, že pre vinu otca nesmie trpieť rodina, v čl. 16 sa zásada uvádza, že kto bol prichytený pri krádeži, prepadne mu majetok v prospech mesta, ale jeho manželke musí byť ponechaná 1/3 tohto majetku. čl. 17 – kto by iného zabil, musí odísť z mesta a zaplatiť pokutu 200 denárov, ale jeho žena nemá pre to trpieť žiadnú újmu. V čl. 31 bola zakotvená typická zásada saského práva, že súdiť sa má vždy ráno, resp. doobeda, našla svoj odraz v jihlavskom práve. Čl. 33 zakotvuje dôvody, ktorými možno ospravedlniť neúčast na súdnom konaní, analogické ustanovenia nachádzame aj v mestskom práve Jihlavy a Banskej Štiavnice. Podobne by sme mohli pokračovať v právnej analýze a hľadaní súvislostí, čo by presahovalo účel tejto práce, preto sa obmedzíme na konštatovanie, že to bola práve Jihlava so svojim pomerne bohatým právnym životom, kde sa prinesené rudnavské právo sformovalo v dokonalejší a obsažnejší celok. Ovšem nezodpovedanou ostáva otázka, ako a kedy sa takto vytvorené právo dostalo do Banskej Štiavnice. Tu sme odkázaní len na hľadanie

súvislosti medzi rôznymi historickými faktami, ktoré nám môžu poslúžiť, len ako nepriame dôkazy a navyše dôkazná hodnota každého z nich je rozličná a má význam len vo vzájomných súvislostiach s inými, kriticky overenými dôkazmi materiálnej povahy.

Pri skúmaní proveniencie uvedených práv je nutné venovať pozornosť aj výsledkom bádania v iných vedných odboroch, napríklad analýzám jazyka najstarších právnych textov, keď K. Mollay, editor právnej knihy mesta Budína, na základe analýzy tejto významnej právnej pamiatky poukázal na úzke jazykové korelácie medzi právom Budína, najstarších sedmohradských miest, stredoslovenských banských miest a právom spišských miest.⁶⁴ K. Mollay zistil v právnom jazyku budínskej knihy znaky tzv. východostredonemeckého dialektu a tiež prvky sedmohradsko-saské a bavorsko-rakúske. Tento východostredonemecký dialekt zistil aj I.T. Piirainen pri analýze Knihy Žilinskej a to medzi právom Krupiny, ktoré tvorilo jednu z predlôh Knihy Žilinskej a právom stredoslovenských banských miest.⁶⁵ V tejto súvislosti vystupuje do popredia dôležitý, no zatiaľ neobjasnený fakt, ako a kedy sa dostalo do Krupiny *rudnavské právo*, ktoré sa neskôr spolu s krupínským právom dostalo do Knihy Žilinskej. V archíve mesta Krupiny niet žiadnych dokladov ani právnych textov saského práva, ani rudnavského práva. Zatiaľ však niet dôvodu pochybovať, že toto rudnavské právo sa dostalo do Žiliny z Krupiny. P. Ratkoš je toho názoru, že rudnavské právo sa dostalo do Krupiny v prvej polovici 14. storočia,⁶⁶ avšak neuvádza k tomu žiadne konkrétne dôkazy.

S prihliadnutím na uvedené skutočnosti sa ukazuje ako nevyhnutnosť dôsledne skúmať povahu osídlenia a právnych vplyvov medzi Sedmohradskom, Budínom, Krupinou, Spišom a ďalšími lokalitami a pokúsiť sa určiť, akým spôsobom sa tieto zložité osídľovacie procesy odrazili na právnom živote stredoslovenských a východoslovenských banských miest.

Na záver je potrebné poznamenať, že ani výsledky našich skúmaní proveniencie práv banských miest nie sú úplné, neodhalili v celom rozsahu zložitú vnútornú štruktúru právnych systémov najstarších banských miest a nezdôvodnili všetky väzby medzi jednotlivými komponentmi tohto systému komplexne. Skutočne vedecký prístup ku skúmaniu spoločenských javov vyžaduje zobrazovať ich ako celok vo vzájomných súvislostiach a nie ako vytrhnuté fakty, príklady.⁶⁷ Poznanie nesmie byť redukované na prakticismus, musí odhaľovať zákonitosti a vývojové protirečenia. Napriek všetkej snahe sa nám nepodarilo dôsledne aplikovať tzv. systémový prístup, najmä preto nie, lebo zatiaľ nepoznáme celý rad prvkov tohto systému a to niektoré špeciálne pramene práva sedmohradských a tirolských banských miest a mestečiek, čím nebol explicitne aplikovaný princíp celostnosti, objektívnosti skúmania a všestrannosti analýzy. Nie vždy sme vystihli podstatu, ktorá sa spravidla javí mnohokrakým spôsobom, vystupuje na povrch v zložitých sprostredkovaných formách a neraz sa pri jej skúmaní objavujú náhodilé momenty.⁶⁸

V historiografii za východiskovú "faktickú" či "empirickú" bázu považujeme údaje zachytené v prameňoch, tu si však treba uvedomiť, že nie vždy je jednoznačné, do akej miery oni postihujú skutočnosť a tiež, že ani "historické údaje" nemusia byť nezvratnými faktami a naopak, môžu byť a často bývajú dobovou reflexiou spoločenských procesov. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že načrtnuté problémy už ďalej

nie je možné riešiť formou monodisciplinárneho prístupu, nezávisle a izolovane od poznatkov iných vedných disciplín, najmä historiografie a pomocných vied historických. Pri skúmaní tak zložitého systému, akým je feudálny uhorský právny particularizmus sa nutne vyžaduje multidisciplinárny prístup k riešeniu problémov a postupný prechod do interdisciplinárneho prístupu.

Delba prác v spoločenských vedách nezodpovedá spoločenským potrebám, proces integrácie vedeckého poznania prebieha zatiaľ veľmi pomaly, protirečivo a živelne. Veda v pravom zmysle slova začína tam, kde sa preniká pod povrch javov, k ich podstate, kde sa hľadajú všeobecnejšie, fundamentálnejšie súvislosti a zákonitosti. Právna historiografia je ešte stále veľa dlžná komplexnému prístupu, tendenciám k celostnosti, všestrannému podchytieniu všetkých vlastností, stránok a väzieb objektu. Jej zrelosť závisí v prvom rade od úrovne jej teoretického potenciálu, t.j. od schopnosti teoreticky a metodologicky usmerňovať empirický výskum. Jej teoretická báza musí mať určitý predstih pred empiriou, praxou, lebo inak nastáva prevaha popisnosti a plochého empirizmu. Práve preto je nevyhnutné, aby sa viaceré vedné disciplíny a vedné prístupy spojili do celostného prístupu, aby vo všetkých fázach výskumného procesu vytvárali vnútorné väzby medzi faktormi, ktoré sú spoločné daným disciplinám. To jediné umožní prekonanie ich izolácie a práve tu treba hľadať cestu aj ku komplexnejšiemu objasneniu mnohých nezodpovedaných otázok ohľadne zložitých procesov, v ktorých vznikalo a ďalej sa šírilo právo Banskej Štiavnice a Jihlavy.

Poznámky

- 1 Magyar Nemzeti Múzeum-Történeti osztály Budapest sign. 61. 54. C ide o odpis z roku 1466, nachádza sa v štiavnickej mestskej knihe z roku 1432 a n. Uvedené právo publikoval I.T. Piirainen: Das Stadt-und Bergrecht von Banská Štiavnica, OULU 1986, s. 31-52.
- 2 Ad exemplum uvádzame niektorých spomedzi nich:
TOMASCHKE, J.A.: *Das alte Bergrecht von Iglau und seine bergrechtlichen Schöffensprüche*, Innsbruck 1897.
ZYCHA, A.: *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau*, Berlin 1900.
RAUSCHER, R.: *Přehled vývoje horního práva na Slovensku*, in: *Právní obzor* VII. 1924.
RATKOŠ, P.: *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*, Bratislava 1951.
CHALOUPECKÝ, V.: *Staré Slovensko*, Bratislava 1923.
HOFFMANN, F.: *Jihlavské právo*, Havlíčkův Brod 1959.
Dějiny Slovenska I, Bratislava 1986, s. 350.
- 3 WENZEL, G.: *Magyarország városai és városjogai a multban és jelenben*, Budapest 1877.
WENZEL, G.: *Magyarország bányaszanák kritikai története*, Budapest 1880.
KACHELMANN, J.: *Geschichten den Ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung*, Bd. 1-3, Schemnitz 1853-1867.
- 4 BOLJÁRZSKÝ, V.: *Pôvod banskoštiavnického mestského a banského práva*, in: *Slovenská archivistika* IV, č. 2 1969.
GINDL, J.: *Z najstarších dejín baníctva a mesta Banskej Štiavnice*, in: *Zborník – Niektoré problémy banského výskumu*, Bratislava 1961.
VOZÁR, J.: *Boj stredoslovenských banských miest proti prejavom habsburského absolutizmu v 16. stor.*, in: *Shorník archivních prací*, XII. 1962.

5. ŠOKA Žiar nad Hronom-Magistrát mesta Banskej Štiavnice (ďalej MMBŠ) Liber privilegiorum No. 2.
 "Proinde nos matura inter nos praehabita deliberatione annuimus, ut praelibati cives et incolae dictae civitatis Schembniensis ad instar aliarum civitatum montanarum illis libertatibus, consuetudinibus et privilegiis utantur, sinantur et ponantur, quibus tempore quondam serenissimi principis domini Sigismundi imperatoris atque regis aliorumque ipsius praedecessorum dicti cives et hospites usi fuerant."
6. RAIKOŠ, P.: *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*, Bratislava 1951, s. 9; 13; 23.
7. *Dejiny Slovenska I*. Bratislava 1986, s. 350.
 MARŠINA, R.: Banskoštiavnické mestské a banské právo, Referát prednesený na sympóziu: – Banské mestá na Slovensku, *Počívadlo* 26.-28.5.1987.
8. BOJERÁZSKY, V.: Pôvod banskoštiavnického mestského a banského práva.
 in: *Slovenská archivistika* IV, č. 2, 1969, s. 119.
9. HOFMANN, F.: Neznámé znení veľkého privilegia jihlavského.
 in: *Studie o rukopisech* XX, 1981, s. 33; 35.
10. Za najstaršie pramene banského práva v Európe sa považujú tzv. tridentské dohody z rokov 1185, 1208, 1213, 1214 ktoré uzavreli biskupi Albrecht III. a Fridrich s ťažiarňami. Mimoriadny význam má dohoda biskupa Fridricha z roku 1208, známa ako tzv. *Carta laudamentorum et postarum Episcopi facta in facto Argentarie*, úzko súvisí s obdobným prameňom práva, statútmi civitatis Massae.
11. AGGERMANN, F.A.: *Berggesetz*, Wien 1922, s. 1 a n.
 PALME, R.: Die Entstehung des Tiroler Bergrechts 1185-1214.
 in: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, XCII, Bd. 3. und 4. heft, Wien-Köln-Graz, 1984.
12. Pri komparácii sme vychádzali z textu banskoštiavnického práva publ. WENZEL, G.: *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus* III, Pest 1862, s. 206-228 a jihlavského práva publ. ČELAKOVSKÝ, J.: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae*, II, Praha 1895, s. 10-30.
13. Porovnali sme ich s dvomi známymi textami magdeburského práva, ktoré sa používalo v Litoměřiciach a v Žiline. Extrakt z najdôležitejších článkov magdeburského práva v Litoměřiciach z roku 1571 publikoval J.J. HANŤEL: *O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě*, Praha 1874.
 Magdeburské právo používané v Žiline publ. V. CHALOUPECKÝ: *Kniha Žilinská*, Bratislava 1934.
14. Skratky použité pre označenie jihlavského práva = JIH; banskoštiavnického práva = B.Š. a litoměřického = LIT, žilinského = ŽIL.
15. Jihlavské právo pozostáva zo 100 článkov mestského práva o 22 článkov banského práva. Banskostoštiavnické právo tvorí 40 článkov mestského práva a 20 článkov banského práva.
16. Urburári boli kráľovskí úradníci, ktorým kráľ za určitý poplatok prenajal príjmy plynúce z urbury a tiež boli povinní hájiť regálne práva panovníka, mali aj rozsiahle súdne právomoci v banských záležitostiach, prijímali prisahy od banských majstrov atď. Predmetný právny inštitút je upravený v *Jus regale montanorum*, kniha I. kap. 3 a 4.
17. HRABÁK, J.: O vývoji horního práva, zvláště českého.
 in: *Hornické a hutnické listy*, roč. II, č. VII, 1901, s. 97.
18. Treba poznamenať, že tu ide o faktický omyl, ktorý vznikol zrejme nepozornosťou pisára Víta Tasovského z Lipolite, ktorý v roku 1469 preložil jihlavské právo do češtiny. Lebo v článkoch 109, 111, 118 sa opäť uvádza dĺžka banského poľa v Jihlave a to všade zhodne sedem lánov.
19. Publikoval ČELAKOVSKÝ, J.: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* II, Praha 1895, s. 81.
20. Jedna hrivna striebra predstavovala vo vtedajšej váhovej sústave 16 lótov = 64 kvintlíkov = 256 fenígov. Hrivny boli rôzne, podľa oblastí napr. viedenská vážila 241-281 gramov, poľská 190-200 gramov, erfurtská 229-235 gramov, pražská 210-253 gramov a podobne.
21. MEZNÍK, J.: Jihlavské privilegium a počátky města Jihlavy.
 in: *Sborník archivních prací* IV, 1954 č. 2, s. 14.
 KADLEC, K.: Horní právo. in: *Otův slovník naučný* XI. Praha 1897 s. 619.
22. Pozn. autorky: Dá sa to vysvetliť tým, že pôvodné najstaršie banské právo Jihlavy ani Banskej Štiavnice práva majiteľov pozemkov, na ktorých sa našli rudné ložiská neupravovali a k ich právnej regulácii došlo až po vydaní tzv. *zemepánskej banskej slobody* v roku 1327 a možno s istotou tvrdiť, že čl. 16 banského práva Banskej Štiavnice predstavuje mladšiu vložku, tie sa v ňom vyskytujú aj na ďalších miestach.
23. Publ. JANGL, L.: České báňské řády, Ed. *České horní právo* IV, 1979, Kolín-Kutná Hora, s. 25-45.
24. ZYCHA, A.: *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Jglau*, II, Berlin 1900, s. 19.
25. BÍLEK, J.: K historickému významu a charakteru tzv. Německého jihlavského horního práva.
 in: *Československý časopis historický*, XXIII, 1975, s. 249-262.
26. *Tamže* s. 260; pozn. č. 34.

- 27 Porov. pozn. č. 2.
- 28 Porov. pozn. č. 26.
- 29 ŠOKA Žilina-Mesto Žilina, kartón č. 1 (74r-76v).
CHALOUPECKÝ, V.: *Kniha Žilinská*, Bratislava 1934, s. 197-202.
PIIRAINEN, I.T.: *Das Stadtrechtbuch von Sillein*, Berlin-New York 1972.
- 30 Odpis vyhotovil podľa pôvodného rukopisu bývalý riaditeľ Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici Jozef GINDL, CSc. Existencia tohto rukopisu, obsahujúceho mestské a banské právo Rudnavy (59a-64b) a banské právo Jihlavy bola známa aj P. Ratkošovi a I.T. Piirainenovi.
RATKOŠ, P.: Poznámky historika k problematike stredovekej diplomatiky.
in: *Slovenská archivistika* XVII. 1982 č. 2, s. 126, pozn. č. 30.
PIIRAINEN, I.T.: *Das Stadtrechtbuch von Sillein/Žilina*.
in: *Neophilologische Mitteilungen* 76 Helsinki 1975, s. 678, pozn. č. 2.
- 31 CHALOUPECKÝ, V.: *Kniha Žilinská*, Bratislava 1934.
Exkurz prof. R. Rauschera je publikovaný na s. 62-64, týka sa práva Rudnavy.
RATKOŠ, P.: *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*, Bratislava 1951, s. 17.
- 32 TEUTSCH, G.D. – FIRNHABER, F.: *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, I. Wien 1857 č. LXXX s. 80-81.
- 33 *Tamže* s. 89-90, č. XC.
- 34 *Tamže* s. 8-10, č. X.
WAGNER, E.: *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen 1191-1975*, Köln-Wien 1976, s. 13-15, č. 4.
- 35 TEUTSCH, G.D. – FIRNHABER, F.: *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, I. Wien 1857, s. 10-11, č. XII.
- 36 WAGNER, E.: *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen 1191-1975*, Köln-Wien 1976, s. 1520, č. 5.
BERGER, A.: *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203-1570*, I. Bd., s. 3, č. 2, Köln-Wien 1986.
- 37 SCHULER VON LIBLOY, F.: *Merkwürdige Municipal Constitutionen der Siebenbürger Sekler und Sachsen*, Hermannstadt 1862, s. 46.
- 38 WAGNER, E.: *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen 1191-1975*, Köln-Wien 1976, s. 10-11, č. 2.
- 39 SCHULER VON LIBLOY, F.: *Siebenbürgische Rechtsgeschichte I.*, Hermannstadt 1855, s. 54, 187-188.
SCHASER, J.G.: *De jure Flandrensi Saxonum Transilvania*, Hermannstadt 1822.
- 40 BERGER, A.: *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203-1570*, I. Bd., Köln-Wien 1986, s. 92, č. 310, s. 75, č. 244, s. 77, č. 251.
- 41 TEUTSCH, D.G. – FIRNHABER, F.: *Urkundenbuch...* I., s. 174-176, č. CLXXVII.
WAGNER, E.: *Quellen...*, s. 32-34, č. 13.
- 42 Pri komparácii rudnavského práva s jihlavským sme použili text jihlavského práva publikovaný:
JIREČEK, H.: *Codex iuris Bohemici* I., s. 82 a n.
ČELAKOVSKÝ, J.: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* II, Praha 1895, s. 10-30.
STERNBERG, K.: *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*, Prag 1836-1838 1/2, č. 8, s. 11-16.
ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, Praha 1962, IV/1, s. 90-328, č. 177.
- 43 Slovenský preklad článkov 17, 18, 19, 20, 21 rudnavského práva publikoval RATKOŠ, P.: *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*, Bratislava 1951, s. 18-20.
- 44 Ani *Ius regale montanorum* nie je pri špecifikovaní nárokov dedičných štôlní v knihe II. kap. 4, § 1-24 dôsledné, nakoľko tiež nikde priamo neuvádza, aká odmena patrí ťažiarom dedičných štôlní. Tu by bolo možné ust. § 24 cit. časti IRM považovať za nepresný preklad pôvodného textu rudnavského práva. IRM tu totiž hovorí, že dedičná štôlnia má nárok od každej odvodňovanej štôlnie na 16 *městůl*, čo nemá logický význam a navyše pôvodné jihlavské banské právo tieto plochy (šestnásť mestůl) upravuje v čl. 108 JIH v súvislosti s nededičnými štôľňami. V dôsledku tejto nejasnosti v prameňoch českého banského práva vôbec nemožno zistiť výšku odmeny pre dedičné štôľne, ale možno predpokladať, že to bola práve spomínaná 1/6 z čl. 18 RUD rudnavského práva.
- 45 HOFFMANN, F.: Neznámé znění velkého privilegia jihlavského.
in: *Studie o rukopisech* XX. 1981, grafická príloha s. 37-8.
- 46 ŠEBÁNEK, J.: Ještě o jihlavské listině.
in: *Numismatický sborník* 7, 1962, s. 125-143.
- 47 MEZNÍK, J.: Jihlavské privilegium a počátky města Jihlavy
in: *Sborník archivních prací* IV. 1954, č. 2, s. 12.

- 48 KAPRAS, J.: *Právní dějiny zemí koruny české I*, Praha 1913 s. 72.
- 49 Český překlad banských statútov z JPA publikoval, okrem iných, aj HRABÁK, J.: in: *Hornictví a hutnictví v království českém III*, Praha 1902, s. 312-315.
- 50 ČELAKOVSKÝ, J.: *Codex juris municipalis regni Bohemiae II*, Praha 1895, s. 61-82, č. 23.
- 51 HOFFMANN, F.: *Jihlavské právo*, Havlíčkův Brod 1959, s. 15-16.
KAPRAS, J.: *Právní dějiny zemí koruny české I*, Praha 1913, s. 59.
CHALOUPECKÝ, V.: *Kniha Žilinská*, Bratislava 1934, s. 62.
- 52 Porov. pozn. č. 38; 39; 40.
- 53 PIIRAINEN, I.T.: *Das Stadt-und Bergrecht von Banská Štiavnica/Schemnitz*, OULU 1986.
- 54 HOFFMANN, F.: Neznámé znění velkého privilegia jihlavského.
in: *Studie o rukopisech XX*, 1981, s. 35.
- 55 Publikoval ho LINDNER, G.: *Der Codex Altenberger*, Klausenburg 1885. Nachádza sa v zbierke rukopisov v knižnici Bruckenthal v Sibíni (Sibiu, Hermannstadt) pod sign. LXXVI. a je datovaný r. 1481.
- 56 VOJTIŠEK, V.: O právních rukopisech města Německého Brodu.
in: *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 126-129.
- 57 LINDNER, G.: Der Schwabenspiegel bei den Siebenbürger Sachsen.
in: *Zeitschrift für Rechtsgeschichte VI*, Weimar 1885, s. 107-108.
- 58 LINDNER, G.: *Der Codex Altenberger*, Klausenburg 1885. s. V.
- 59 MENDL, B.: Tak řečené norimberské právo v Čechách, Praha 1938.
in: *Rozpravy české akademie věd a umění*, Třída I, č. 86, s. 32-33.
- 60 "Alhie heben sich an dy rechte von der ygla vnd al dy recht dy inden kleinen steten sing als sy der kvnic wenczla den purgern vnd den perchleuten pestetigt hat..." str. 249 v edicii Altenbergerovho kódexu, v samotnom kódexe s. CXXXII.
- 61 "Vmb perigwerig Recht. Auch pestetigen wyr alles das dy vrherer von radt der geschworn von Iglaw in pergn..."
- 62 ČELAKOVSKÝ, J.: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I*, Praha 1886, s. 1-3, č. 1.
VOJTIŠEK, V.: O privilegii knížetě Soběslava pro pražské Němce a jeho konfirmacích.
in: *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 311-322.
MALÝ, K. – VANĚČEK, V.: *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, Praha 1977, s. 30-31.
FRIEDRICH, G.: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. I*, s. 255-257, č. 290.
- 63 MALÝ, K. – VANĚČEK, V.: *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, Praha 1977, s. 38-43.
- 64 MOLLAY, K.: *Das Ofner Stadtrecht*, Weimar 1959, s. 16, 17, 21, 29.
- 65 PIIRAINEN, I.T.: *Das Stadtrechtsbuch von Sillein/Žilina*.
in: *Neuphilologische Mitteilungen* 76, Helsinki 1975, s. 689.
- 66 RATKOŠ, P.: Poznámky historika k problematike stredovekej diplomatiky.
in: *Slovenská archivistika* 17, 1982, s. 126, pozn. č. 2.
- 67 ŠKODÁČEK, J. a kol.: *Príspevok k metodológii spoločných vied*, Bratislava 1988, s. 37.
- 68 CIRBES, V. a kol.: *Filozoficko-metodologické východiská spoločenských vied*, Bratislava 1987, s. 130.

© Eva Michalénková, 1991

Zu Fragen der Provenienz des Stadt- und Bergrechts in Jihlava und Banská Štiavnica

Eva Michalénková

Zusammenfassung

Die Fragen der Genese und Provenienz der Stadt- und Bergrechte in Jihlava und Banská Štiavnica ziehen die Aufmerksamkeit der in- und ausländischen Historiker schon mehr als zwei Jahrhunderte an. Die Ergebnisse ihrer Forschungen sind sehr differenziert, allmählich bildeten sich drei Grundtheorien über den Ursprung dieser Rechte, keine von ihnen hat ihn jedoch verlässlich erklärt. Durch die Komparation des Stadtrechts in Banská Štiavnica und des in Jihlava haben wir 54 übereinstimmende und 38 unterschiedliche Bestimmungen festgestellt, wobei die übereinstimmenden Merkmale von den fundamentalen Artikeln des ursprünglichen Magdeburger Rechts gebildet werden. Bei der Komparation des Bergrechts in Banská Štiavnica und Jihlava haben wir 12 völlig identische, 3 teilweise identische und 7 unterschiedliche Merkmale festgestellt. Ausserordentliche Aufmerksamkeit haben wir der Analyse der unterschiedlichen Merkmale in den Texten beider Bergrechte gewidmet, wobei wir festgestellt haben, dass das Bergrecht in Banská Štiavnica inhaltlich wesentlich reicher als das Bergrecht in Jihlava ist. Es beinhaltet nämlich Artikel 6.-20., die im Bergrecht von Jihlava überhaupt nicht vorkommen, d.h. drei Viertel seiner Bestimmungen hat das Recht in Jihlava überhaupt nicht gekannt, und die Komparation beider Bergrechte konnten wir nur bei den ersten fünf Artikeln durchführen.

Wollen wir die Frage beantworten, wo das Recht von Banská Štiavnica und Jihlava seinen Ursprung haben, müssen wir den Grundsatz berücksichtigen, dass es sich um Rechtsquelle handelt, die aus dem Gebiet kommt, wo das älteste sächsische Stadtrecht vorkam und wo gleichzeitig der ältere bzw. ähnlich alte Bergbau entwickelt war wie im Gebiet Banská Štiavnica und Jihlava. Nach Berücksichtigung dieses wie auch weiterer Kriterien kommen für die Untersuchung das Stadt- und Bergrecht von der siebenbürgischen RUDNAVA (Rodna, Rodenau) in Frage.

Auf unserem Territorium kennen wir es aus zwei Quellen – aus dem Žilinaer Buch und aus der Banská Štiavnica-Handschrift aus dem 16. Jh.

Das erwähnte Recht von Rudnava besteht aus 23 Artikeln einschliesslich der Einleitung, davon betreffen die Artikel 1.-16. ausschliesslich die Problematik des Stadtrechts; die Artikel 17.-19. beinhalten das Bergrecht und die Schlussartikel 20.-23. regeln das sogenannte Forstrecht. Bei der gegenseitigen Komparation des Stadtrechts von Banská Štiavnica, Jihlava und Rudnava haben wir festgestellt, dass grössere Zahl der übereinstimmenden Merkmale das Stadtrecht von Rudnava und das von Jihlava aufweisen, und diejenigen Teile, die zwischen dem Recht von Jihlava und Banská Štiavnica unterschiedlich sind, sind zwischen dem Recht von Rudnava und Jihlava übereinstimmend, was wir auf konkreten Beispielen dokumentieren. Zu

denselben Schlussfolgerungen sind wir auch bei der Komparation der Bergrechte in den genannten Städten geraten, auch hier finden wir wieder mehr identische Merkmale zwischen dem Bergrecht von Rudnava und Jihlava, als zwischen Rudnava und Banská Štiavnica. Dabei geht wieder genau um diejenigen Merkmale, die zwischen dem Recht von Jihlava und Banská Štiavnica unterschiedlich sind, gerade die sind zwischen dem Recht von Jihlava und Rudnava identisch. Diese Behauptung dokumentieren wie auf Beispielen. Der Einfluss von Rudnava-Recht hat sich deutlich schon im Inhalt der ältesten lateinischen Privilegieurkunde der Stadt Jihlava, sog. JPA geäußert, ziemlich markant hat er sich auch in den Artikeln, bzw. Statuten des Bergrechts gezeigt. Interessant ist auch, dass mehrere Historiker im Recht von Banská Štiavnica und Jihlava die Einflüsse des flämischen bzw. flandrischen Rechts entdeckt haben – zum Beispiel das sogenannte Drittelrecht und andere. Wir erklären es dadurch, dass Siebenbürgen und insbesondere das Gebiet Rudnava schon seit Ende des 12. Jhs. die Flamen und Wallonen besiedelten.

Auf Grund der durchgeführten Analyse setzen wir voraus, dass das Rudnava-Recht früher nach Jihlava gelangt ist, und deswegen ist sein Recht für älter zu halten, als derselbe Komplex von Stadt- und Bergrechten in Banská Štiavnica. Es handelt sich jedoch um einen komplizierten Kreis der Probleme, die auf keinen Fall nur auf solche lakonische Schlussfolgerung zu reduzieren sind. Das erwähnte Rudnava-Recht, das nach Jihlava gekommen ist, überwand während der komplizierten Besiedlungsprozesse im Verlauf einiger Jahrzehnte eine intensive Entwicklung, an der sich die Gastkumpel nicht nur aus den siebenbürgischen Gebieten, sondern auch aus den Alpenbergbaulokalitäten beteiligt haben, sowie auch die einheimischen Bergleute. An der Vervollkommenung der Grundsätze des Stadtrechts nahmen die in Jihlava und seiner Umgebung schon eingebürgerten deutschen Rechtsprinzipien teil, die hier schon vor der Rezeption des Rudnava-Rechts existiert haben, unter ihnen kann man zum Beispiel das Privilegium des Fürsten Soběslav für die Prager Deutschen (1174-1178) erwähnen, seine Grundsätze beherrschten viele böhmische und mährische Städte; ferner kann man die sog. Statuten von Konrad Otto (1222, 1229, 1237) *Statuta ducis Ottonis* erwähnen, sie haben viele Komponenten enthalten, denen wir später in den Artikeln des Stadtrechts von Jihlava und Banská Štiavnica begegnen.

Interessant ist, dass sich die rechtlichen Beziehungen zwischen Jihlava und den siebenbürgischen Bergbaulokalitäten auch weiter fortsetzten, was die schon erwähnte Handschrift aus Banská Štiavnica aus dem 16. Jhs. beweist, die das Stadt- und Bergrecht von Rudnava sowie das Bergrecht von Jihlava enthält; anderen Beweis bringt unter anderen auch der sog. Altenberger Kodex, der unter anderen Rechten auch das Stadt- und Bergrecht von Jihlava beinhaltet. Durch den Vergleich des ursprünglichen Jihlava-Bergrechts mit dem Jihlava-Bergrecht aus dem Štiavnica-Handschrift aus dem 16. Jahrhundert und mit dem Jihlava-Bergrecht aus dem sogenannten Altenberger Kodex sind wir zur Schlussfolgerung geraten, dass unter allen absolute Inhaltsübereinstimmung besteht.

Zum Schluss ist zu bemerken, dass auch Ergebnisse unserer Untersuchungen nicht vollständig und komplex sind. Bei der Untersuchung eines so komplizierten Systems, wie des feudalen ungarischen Partikularismus, ist es unentbehrlich, dass sich

mehrere wissenschaftliche Disziplinen zu einem einheitlichen Herangehen verbinden, damit ihre Isolierung überwunden werden kann. Die bisherigen Ergebnisse der Arbeitsteilung in den Gesellschaftswissenschaften bei der Untersuchung der Gegenstandsproblematik entsprechen nämlich nicht den gesellschaftlichen Erfordernissen, der Integrationsprozess der wissenschaftlichen Erkenntnis verläuft bisher sehr langsam, willkürlich und gegensätzlich. Die Wissenschaft im echten Sinne des Wortes beginnt dort, wo man unter die Oberfläche der Erscheinungen geht, zu ihrem Wesen, wo man allgemeine, fundamentale Zusammenhänge und Gesetzmässigkeiten sucht.